

Cultuurdeelname van jongeren in Nederland

Een cultuurpedagogisch perspectief

Dick van Zuilen De opvoeding van de jeugd tot deelneming aan de cultuur is een thema dat zich op gezette tijden mag verheugen in grote publieke belangstelling. Die aandacht neemt toe als het daarbij gaat om cultuur met de hoofdletter C. Tel daarbij op dat het een specifieke groep onder de jeugd betreft en de gemoederen raken pas echt verhit.

De these: ieder volk heeft de jeugd die het verdient - in verband gebracht met constatering dat er bij jongeren een geringe belangstelling voor kunst bestaat - was voldoende argument om een nieuwe overheidsbemoedeningcampagne te starten onder de titel *Meer doen met cultuur*. Dit plan verscheen in 1987 onder auspiciën van het Ministerie van WVC en kreeg gestalte in een summier brochure. De essentie ervan laat zich gemakkelijk verwoorden: de cultuur van de dominante intellectuele elite moet worden vertaald in een soort gedragsbeïnvloedend cultureel werk.

In dit artikel staan de pedagogische aspecten van de opvoeding tot deelname aan de cultuur centraal. Eerst wordt ingegaan op het genoemde plan *Meer doen met cultuur*; vervolgens wordt aandacht besteed aan een onderzoek naar cultuurdeelname van jongeren in relatie tot de gevestigde kunst. Tenslotte worden enige opmerkingen gemaakt over een

aantal cultuurpedagogische aspecten die vastzitten aan 'opvoeding tot deelneming aan de cultuur'. Alvorens daar nader op in te gaan, eerst iets over de toegenomen academische belangstelling voor cultuurwetenschappen.

In zijn *Renaissance der cultuurwetenschap* (1986) stelt Van Berkel, tot voor kort hoogleraar Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit in Heerlen, dat er weliswaar veel geschreven is over cultuur, maar dat in ons land het aantal cultuur-wetenschappelijke publikaties op de vingers van een hand te tellen zijn. Dat lijkt mij een te pessimistische voorstelling van zaken.¹ Het is opmerkelijk dat bij de universitaire *reshuffling* van de laatste jaren veel nieuwe studierichtingen van de grond zijn getild die iets geheel nieuws pretenderen, terwijl de realiteit leert dat tal van gevestigde studies zich al lang met hetzelfde bezighielden - zij het onder andere noemers.

Cultuur blijkt ineens in de mode en tal van

apologeten van de 'ondernemende' universiteit houden zich daarmee bezig. De voornaamste legitimatie voor deze toegenomen belangstelling voor cultuur van de kant van de universiteiten bestaat uit overwegingen die zijn ontleend aan de arbeidsmarkt; de te verwachten behoefte in de kunstensector aan management en managers. Van Berkel stelt dat er bij de opkomst van de cultuurwetenschappen sprake is van een belangrijke en duurzame verschuiving in wat men vroeger de alphawetenschappen noemde. Hij praat met name over de ontwikkelingen binnen letterenfaculteiten; er zou daar een stille - voor de buitenwacht nauwelijks waarneembare - revolutie plaatsvinden, die er op neerkomt dat de nadruk op de gespecialiseerde vakopleidingen afneemt ten gunste van meer generalistische letterenstudies. Het is te loven dat Van Berkel zich in deze distantieert van bureaucratisch-onderwijskundige argumentaties, maar een poging doet om de vraag of het wetenschappelijk gezien zinvol is om te streven naar een integratie van verschillende vakgebieden tot zoiets als cultuurwetenschappen, inhoudelijk te beargumenteren. Wat mij betreft had hij zich daarbij beter kunnen richten op de discussies die al veel eerder in Engeland over dit onderwerp zijn gevoerd in de kring van The Open University en het Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS). Beide instituten pleiten voor concrete analyses van de meest uiteenlopende eigentijdse culturele ontwikkelingen en doen dit vanuit een verscheidenheid aan theoretische oriëntaties. De traditionele academische arbeidsdeling wordt daarbij doorbroken. Vooral het CCCS houdt zich bezig met onderzoek naar eigentijdse culturele ontwikkelingen die variëren van jeugdsubculturen, populaire culturen tot kunst. Het uitgangspunt daarbij is niet zozeer specialisering en

professionalisering zoals men nu in ons land met de cultuurwetenschappen lijkt voor te staan, doch veeleer de klassieke rolopvatting van de sociale wetenschappen; de kritische wetenschapper als mythenjager.²

Met deze specifieke belangstelling voor cultuur - in de zin van de gehele levenswijze en dus niet alleen cultuur met een hoofdletter - pogen beide instellingen een bijdrage te leveren aan 'de ware opdracht van de sociale wetenschappen', om deze inmiddels impopulaire metafoor nog maar eens te gebruiken. In een pamflet-achtig artikel uit 1983 onder de titel *What is cultural studies anyway?* hield Johnson, de huidige directeur van het CCCS, een vurig pleidooi om cultuur niet te definiëren als een gefixeerd begrip. Cultuur kent nu eenmaal uiteenlopende betekenissen en het is onder meer afhankelijk van de conjunctuur welke betekenis(sen) op een bepaald moment dominant is/zijn. Cultuur wordt beschreven als de strijd om bepaalde betekenis en daarbij wordt vooral veel aandacht geschonken aan de belevingskanten die daarmee samenhangen. Cultuurstudies zijn in die optiek 'the historical forms of consciousness or subjectivity, or the subjective forms by which we live or the subjective side of social relations'.³

Dit pamflet is in 1986 herdrukt in de boeiende studie *Introduction to cultural studies* onder redactie van David Punter. In deze bundel worden tal van *social practices* bekeken vanuit een *cultural point of view*.

Het ziet er overigens niet naar uit dat deze Britse benadering veel medestanders zal krijgen bij de op- en uitbouw van de cultuurwetenschappen aan de Nederlandse universiteiten. Het feit dat men de studie van kunst, media, mode en cultuur vooral wil toesnijden op de concrete beroepsbeoefening in een specifieke sector van de samenleving spreekt in dit verband boekdelen.

'Meer doen met cultuur: een plan voor jongeren'

In Nederland wordt momenteel meer aandacht besteed aan cultuur- en jeugdbeleid en daarbij worden steeds meer wetenschappers ingeschakeld. De Rotterdamse socioloog J.A.A. van Doorn heeft deze ontwikkeling raak getypeerd in zijn artikel *Interventiewetenschap: de wording van een ambitieus programma*.⁴ Hij spreekt over zogenaamde interventiewetenschappers. Deze academici zijn in het technocratische bestel prominente en gezaghebbende posities gaan bekleden, omdat zij in staat bleken op specifiek beleid toegesneden kennis te leveren.

Dezelfde kwalificatie geldt voor zowel het *Meerjarenprogramma jeugdbeleid 1988* als voor *Meer doen met cultuur: een plan voor jongeren* dat een jaar eerder verscheen.

In het *Meerjarenprogramma jeugdbeleid 1988*, een produkt van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC), worden ten aanzien van de ontwikkeling naar de volwassenheid een drietal verschillende opvoedingsmilieus onderscheiden: het gezin in brede zin als eerste opvoedingsmilieu; school- en werksituatie als tweede en, *last but not least*, de vrije tijd. Het is in deze laatste sector waar de overheid haar rol ten aanzien van cultuur situeert en, om in termen van Van Doorn te spreken, intervieneert. Er wordt daarbij voortgebouwd op het activiteitenplan *Meer doen met cultuur* dat in september 1987 was uitgebracht. Dat plan behelsde de bevordering van de cultuurparticipatie van jeugdigen en beoogde een brug te slaan tussen het jeugdbeleid en het cultuurbeleid. Op zich geeft dit al aan, welke prioriteiten de overheid aan cultuuropvoeding toekent: cultuurparticipatie beperkt zich tot vrije tijd.

Het meerjarenprogramma omvat een aantal maatregelen om zowel de receptieve als de

actieve cultuurbeleving van jongeren te stimuleren. In *Meer doen met cultuur* wordt als de voornaamste doelstelling geformuleerd: de bevordering van de culturele betrokkenheid en de deelname van jongeren aan culturele activiteiten. Men is daarbij uitgegaan van vier vooronderstellingen:

Jongeren maken weinig gebruik van het bestaande culturele aanbod. Naast gebrek aan ervaring met en inzicht in kunst, speelt hierbij het tekort aan specifiek op jeugd gerichte informatie over kunst een rol. Dit geldt in het bijzonder voor *lager opgeleide jongeren* (curs. dvz);

De mogelijkheden van jongeren om actief te zijn in eigen cultuuruitingen zijn beperkt onder meer door het gebrek aan daarvoor *geschikte accommodaties* (curs. dvz);

Zowel ter ondersteuning van de actieve kunstbeoefening als ter bevordering van passieve omgang met kunst, is er behoefte aan meer gerichte bemiddeling van het hulpaanbod naar potentiële afnemers;

De huidige landelijke dienstverlening is nog te weinig gericht op de *begeleiding van de eigen jeugd-culturele uitingen*. (curs. dvz).

Een aantal aspecten is daarbij in het oog springend. Er wordt direct uitgegaan van een specifieke invulling en tevens beperking van het culturele aanbod, namelijk kunst. Jongeren, ik denk daarbij aan de grote groep jeugdigen die het voortgezet onderwijs bevolken, wordt gebrek aan ervaring met en inzicht in kunst toegeschreven. In het plan wordt niet uitgelegd waarom cultuur wordt verengd tot kunst en waaraan dit gebrek aan ervaring en inzicht met betrekking tot cultuur of kunst kan worden toegeschreven. In het *Meerjarenprogramma jeugdbeleid 1988* wordt cultuur als vrijetijdsuiting gesitueerd in het zogenaamde derde milieu. Dat lijkt mij in tegenspraak met elkaar. Cultuur hoort thuis in alle opvoedingsmilieus, dus ook in het gezin en de schoolsituatie, en de overdracht ervan moet

geregeld worden in uitvoerige leer- en gewenningsprocessen. Het onderwijs bijvoorbeeld, is weliswaar één van de vele kanalen van cultuuroverdracht, maar heeft desalniettemin een extra belangrijke functie: zij dient de niet alleen cognitieve aspecten van de veelvoudige en veelvormige cultuuroverdracht te realiseren. Op dit punt is weinig reden voor optimisme. Zowel in plannen van de overheid met betrekking tot de basisvorming als die van de onderwijsbond ABOP laten dat duidelijk zien. In *De bedrijvige school: een visie op het onderwijs van de toekomst*, een recente uitgave van de ABOP, blijft dit aspect onaangeroerd. Wie het hoofdstuk 'Veelvoudige en veelvormige cultuuroverdracht' opslaat ziet niet alleen tot zijn verrassing dat het op de aangegeven bladzijde vermelde hoofdstuk van titel veranderd is - het heet daar 'veelvoudige en veelvormige informatieoverdracht' - en dat is indicatief voor de geringe aandacht van de kant van de grootste onderwijsbond voor cultuuroverdracht.⁵

In *Meer doen met cultuur* wordt wel gemikt op het onderwijs. Men spreekt daar van 'intermediaire kaders' die voorlichting moeten geven. Dit zijn de onderwijsgeevenden die, naast jeugdwerkers en werkers in culturele centra, een belangrijke rol wordt toegedacht. Zij moeten de primaire doelgroep (jeugd van achttien tot twintig jaar) deelgenoot maken van zowel 'traditionele, als ook moderne vormen van cultuur'.⁶

Een volgend punt betreft het verschil in cultuurervaring. Ook hier wordt cultuur gereduceerd tot kunst en het zal de lezer niet verbazen dat het gebrek aan ervaring met en inzicht in kunst in het bijzonder geldt voor lager - lees LBO-MAVO - opgeleide jongeren. Er wordt niet aangegeven waarop deze uitspraak is gebaseerd en of dit ook geldt voor cultuur in

brede zin, bijvoorbeeld de populaire cultuur. In ieder geval opteert men in het plan voor op deze doelgroep toegesneden werkmethoden. Methodiekontwikkeling en deskundigheidsbevordering zijn de remedies. Vooral de laatste, deskundigheidsbevordering, beoogt leraren inzicht te doen verwerven in het cultuurparticipatie-proces van hun leerlingen.

Dit is nodig om de volgende redenen: met name lager opgeleide jongeren hebben een minder positieve attitude ten opzichte van kunst. Deze attitude komt volgens de opstellers niet voort uit directe ervaring met kunst, maar eerder uit het ontbreken daarvan, of uit de wellicht soms eenzijdige presentatie van cultuurprodukten. Het is dus een kwestie van verbetering van de bemiddeling van kunstprodukten om de gewenste bevordering van cultuurparticipatie tot stand te brengen. Maar zo eenvoudig ligt de zaak naar mijn idee niet.

In de eerste pagina's van het plan wordt gesteld, dat het nodig is om eerst de 'relatie tussen jeugd en cultuur' nader te onderzoeken alvorens de doelstelling (culturele betrokkenheid en de deelname aan culturele activiteiten) kan worden bereikt. De opstellers maken daartoe een onderscheid tussen de 'eigen jeugdcultuur' en de 'gevestigde cultuur'.

Jeugdculturen - zij noemen graffiti, rock, punk, reggae, rap, onconventionele kleding en haarstijlen - zijn in de ogen van de opstellers vooral oppositioneel ten opzichte van de heersende normen en waarden van de gevestigde cultuur. En hoewel de jongeren een eigen levensstijl in elkaar 'knutselen' - denk aan kleding, muziek, opvattingen en woordgebruik - van het materiaal zowel van de erkende verworvenheden, als van *afval van de gevestigde cultuur* (curs. dvz) leidt dit niet tot hoogwaardige produktie. Dat was ook niet het primaire doel, het gaat om de uitingvorm zelf. Uit de hele teneur van het rapport blijkt, dat de

opstellers geen hoge dunk hebben van de jeugdcultuur. Zij spreken ook niet voor niets over incorporatie van jeugd(sub)culturen. Jeugdculturen worden vrijwel altijd geïncorporeerd, zij het geheel dan wel gedeeltelijk.

Een ander belangrijk punt uit *Meer doen met cultuur* betreft de integratiegedachte. Bij cultuuropvoeding gaat het veelal om integratie, zo ook in dit plan waar gesproken wordt over 'maatschappelijke integratie' (p. 4). Culturele vorming kan bijdragen aan de kwaliteit van het bestaan van jongeren in die situatie (jongeren met slechte economische vooruitzichten, jeugdwerkloos, weinig inspirerende leefomgeving, en direct op satisfactie gerichte recreatie) en heeft daarmee in termen van jeugdwelzijnsbeleid ook preventieve waarde.⁷ Het brede terrein van cultuur en cultuurvorming biedt volgens de opstellers van de nota echter te weinig houvast op dit terrein om een adequaat preventief jeugdbeleid te formuleren. Cultuur wordt teruggebracht tot culturele expressie en beleving, voor zover dat tenminste betrekking heeft op de kunsten. Artistieke en kwalitatieve overwegingen en criteria blijken uiteindelijk toch voorop te staan. De relatie jeugd en cultuur is daarmee duidelijk. Het gaat de overheid primair om overdracht van de gevestigde cultuur, de jeugdcultuur is uiteindelijk onbruikbaar als materiaal voor culturele vorming!

Referentiekader

Uitgaand van dit prevalerende culturele referentiekader, waarbij cultuur gelezen moet worden als cultuur met een hoofdletter C, betekent dat, dat een belangrijke kans gemist gaat worden om jongeren te bereiken. De analyse van de beginsituatie, een uiterst belangrijke component voor het organiseren van leer- en gewenningsprocessen op het gebied van cultuur, impliceert dat men niet alleen

grondig kennis neemt van de leefcultuur van de opvoedingsgroep, maar betekent tevens dat men die cultuur als volwaardig beschouwt. De cultuur van jongeren, dat wil zeggen het proces van eigen betekenis- en zingeving aan de cultuur, met of zonder ontlending aan dat wat een aantal elites nu eenmaal altijd belangrijk vindt, is een beter en vruchtbaarder uitgangspunt voor de cultuuropvoeding, dan het voortdurende pleidooi om kunststopvoeding. Bij dit alles rijst de vraag hoe de leefwereld van jongeren met betrekking tot cultuurparticipatie er eigenlijk uit ziet. En welke rol speelt de kunst als een van de verschijnselen in het culturele leven van jongeren?

'Jongeren in de jaren tachtig'

Bevers onderscheidt in zijn overzichtsartikel over de kunstsociologie in Nederland 1980-1990 drie deskundigheidsgebieden met betrekking tot kunstsociologisch onderzoek: de sociologie van de kunstwereld, beleidssociologisch kunstonderzoek en de peilingen van de cultuurdeelname.⁸

In dit verband is vooral het derde deskundigheidsgebied van belang, omdat daar sprake is van onderzoek waarbij het cultureel gedrag van jongeren in kaart is gebracht. In ons land wordt daar de laatste tijd weer meer aandacht aan besteed. Het gaat dan vooral om onderzoek waarbij ook de levensstijlen van jongeren betrokken worden. Er zijn uitgebreide rapporten verschenen die laten zien wat voor levensstijlen jongeren er op na houden. In die onderzoeken wordt ook gepoogd verklaringen te geven voor het ont- en bestaan van die specifieke levensstijlen. Dit type onderzoek wordt zowel door de overheid als door het bedrijfsleven gestimuleerd, zij het vanuit verschillende motieven. Het onderzoek dat door de overheid wordt uitbesteed aan vooral sociale wetenschappers, wordt vooral gelegitimeerd vanuit zorg- en beschermingsmotieven; het

onderzoek dat door het bedrijfsleven wordt geëntameerd gaat uit van commerciële overwegingen. Een recent onderzoek van Burke-Inter/View bijvoorbeeld, gesponsord door uiteenlopende bedrijven, ontkent dit verschil in benadering. Bedrijven en (overheids) instellingen die zich bezighouden met jeugdonderzoek dienen dit primair te doen om te achterhalen in hoeverre een bepaald gedrag afwijkt van de attitude van andere leeftijdsgroepen.⁹ Een ander commercieel onderzoek van Marketing Communication Services (1988) komt er echter rond voor uit dat het primair gaat om de betekenis van de jeugd voor de markt.¹⁰

Uit de grote stroom van publikaties over het culturele gedrag van jongeren blijkt telkens dat kunst een onbelangrijke factor vormt in het leven van jongeren. Uit het publieks- en bevolkingsonderzoek komt naar voren dat kunst vooral iets is voor oger opgeleiden en dat cultuurspreiding onder laag- en ongeschoolden volkomen is mislukt.¹¹

De culturele belangstelling en het gedrag van jongeren wordt op uiteenlopende wijzen geïnterpreteerd en verklaard. In een aantal toonaangevende studies van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), zoals *Jongeren in de jaren tachtig* (1985); *Leefstijlen in Nederland* (1988); *Van woord naar beeld* (1988); en *Van vaudeville tot video* (1989), wordt duidelijk wat de empirisch-theoretisch dominante posities zijn. Bevers stelt dat het in het merendeel van de gevallen gaat om onderzoek waarbij continu analyses worden uitgevoerd met behulp van een grote groep van harde kernvariabelen zoals inkomen, opleiding, tijd en geld, leeftijd en sociaal milieu. Bij verklaringen over cultuurdeelname domineren vooral de studies van Ganzeboom, Knulst en De Swaan met uiteenzettingen over de informatieverwerkingstheorie, de

statusverwervingstheorie en opvattingen over de sociale wording en werking van het cultureel smaakverschil. Zij baseren zich daarbij met name op de empirisch-theoretische noties van Bourdieu. Ook volgens Bevers wordt het beeld van de huidige Nederlandse kunstsociologie bepaald door uiteenzettingen over de sociale stratificatietheorie van Bourdieu en, in ander verband, het ontwikkelingsperspectief van de civilisatietheorie van Elias.¹²

In veel studies wordt ook aandacht besteed aan de cultuurdeelname van jongeren. Vooral in de SCP-studies van de overheid vormen jongeren van twaalf tot negentien jaar een specifieke onderzoeksgroep. Hun culturele oriëntaties en leefstijlen worden behandeld als aspect van vrijetijdsbesteding die uitermate gevarieerd is en die zich buitenshuis afspeelt. Jongeren van twaalf tot negen- tien kijken veel televisie en hun belangstelling voor gedrukte informatie schijnt af te nemen. Leestijd wordt ingeruild voor kijk- en luistertijd. Wat opvalt in dergelijke onderzoeken is dat er altijd een achteruitgang wordt geconstateerd. Jongeren kijken te veel televisie, lezen te weinig 'goede' boeken. Vooral als het over vermaak, smaak en plezier gaat, blijkt de grote verontrusting. Een bezorgdheid die om cultuurpolitieke en pedagogische tegenmaatregelen vraagt. Of het nu gaat om radio, bioscoop, stripboeken, televisie of video, alle produktie en consumptie van jongeren wordt onder de noemer van populaire cultuur vergeleken met de produktie en de consumptie van verfijnde cultuur, in dit geval bijna altijd de kunst.

'Daar ga je toch niet heen?'

Een onderzoek dat zich met hetzelfde probleem bezighoudt, is een studie van de cultureel antropologe Mieke de Waal, die recentelijk is verschenen onder auspiciën van de Raad voor het Jeugdbeleid en de Boekmanstichting. In deze 'oriënterende' studie over jongeren en de

gevestigde kunst, met de titel: *Daar ga je toch niet heen?*, laat Mieke de Waal zien hoe het gesteld is met de belangstelling voor kunst van een groepje jongeren uit Gouda.¹³

Het onderzoek onderscheidt zich van de grote publieksonderzoeken, doordat er veel aandacht wordt besteed aan wat wel het ‘insiders-perspectief’ wordt genoemd. Het accent ligt op vragen, waarbij een klein aantal jongeren moeten aangeven hoe zij tegen de gevestigde cultuur aankijken. De studie maakt deel uit van het hierboven aangehaalde programma *Meer doen met cultuur*. De Goudse jongeren, tien meisjes en acht jongens, worden op basis van de cultuurparticipatietheorieën van Ganzeboom en Bourdieu aan een vragenlijst onderworpen. Belangrijk in het onderzoek is het accent dat gelegd wordt op de effecten van het ‘samen jong zijn’. Leeftijdgenoten - in de zin van lotgenoten - vervullen naast steun-, ook oriëntatiefuncties voor elkaar. Met name de door de leerlingen onderscheiden stijlgroepen spelen een belangrijke rol bij opvattingen en houding ten aanzien van kunst. Volgens Mieke de Waal, één van de belangrijkste representanten van het type onderzoek waarin de jeugd zelf centraal staat en niet beschouwd wordt als fase in het socialisatieproces, zijn jongeren uiteindelijk niet onverschillig voor kunst, al is het geen dagelijks gespreksonderwerp en behoren zij niet tot de regelmatige bezoekers van gevestigde kunstinstellingen. Het antwoord op de vraag waarom zo weinig jongeren kunstinstellingen bezoeken, kan gevonden worden in de bestudering van uiteenlopende jeugd(sub)culturen. In de non-verbale communicatie blijkt kunst, volgens Mieke de Waal, wel degelijk een rol te spelen. Zij schrijft: ‘Vooral aan elkaars uiterlijk lezen scholieren allerlei boodschappen af omtrent opvattingen, interesses en vrijetijdsbesteding. Belangstelling voor kunst en kunstbezoek blijken op grond van de stijl waartoe iemand

door zijn uiterlijk lijkt te behoren te voorspellen te zijn.’¹⁴

Hoewel het een ander type onderzoek betreft dat vanwege de benaderingswijze bij voorbaat mijn sympathie heeft, heb ik er toch moeite mee. Dit betreft vooral de probleemstelling. Niet in de zin zoals Rita Kohnstamm die formuleerde in de *NRC*-bijlage van 29 mei 1989. Volgens Kohnstamm had het onderzoekje slechts de functie om te komen tot het formuleren van een heldere probleemstelling, met daarbij één of meer hypotheses, die vervolgens zorgvuldig getoetst moesten worden onder 118 of 180 proefpersonen. Het gaat mij meer om de beleidssociologische context waarbinnen dit soort kunstonderzoek verricht wordt. Bevers stelt, dat beleidsonderzoekers geneigd zijn problemen te reduceren tot beleidsvragen.¹⁵ Ook in het onderzoek van Mieke de Waal lijkt dat het geval. Zij geeft zichzelf nauwelijks de ruimte voor inhoudelijke kwesties en reflectie over het hoe en waarom van dit onderzoek. Het kunstonderzoek in de beleidssociologische en de cultureel gedragsmatige optiek gaat veelal uit van de vooronderstelling dat de ‘hoge’ cultuur de traditie van de menselijke beschaving voortzet en dat de ‘populaire’ cultuur bestaat uit waardeloze kitsch. Het gebruik van het concept kunst als een evident begrip omzeilt iedere vorm van relativering en problematisering. Vladimir Bina, in zijn artikel *Populaire cultuur: een optimistische visie*, houdt een pleidooi voor relativering van het kunstbegrip. De kunst functioneert immers niet langer als de voornaamste trendsetter: ‘haar culturele voorkeuren en leefstijl zijn niet langer toonaangevend. De omtrekken van een cultureel pluriforme samenleving, waarin verschillende *taste groups* om de gunst van een breder publiek strijden, worden hoe langer hoe meer zichtbaar.’¹⁶

Deze discussie, waarin het gaat om de relatie kunst en cultuur en nauw daaraan gekoppeld het probleem van de gevestigde kunstinstellingen en de roep om nieuwe publieksgroepen, wordt in dit onderzoek min of meer buiten haken geplaatst. De Waal verwijst slechts in een noot naar de brochure *Meer doen met cultuur: een plan voor jongeren* en laat het bij de constatering dat het in haar onderzoek niet gaat om precieze scheidslijnen tussen jeugdcultuur en gevestigde cultuur of tussen commerciële en gevestigde kunst. De term ‘gevestigd’ wordt zo in het onderzoek niet nader gepreciseerd en daardoor wordt er slechts kennis verzameld die op het beleid van het Ministerie van WVC is toegesneden. Kunst als beleidsprobleem in plaats van cultuur in relatie tot jeugdcultuur als beleidsissue. Resultaten van jeugdonderzoek, als onderdeel van grote publieksonderzoeken, leiden nog steeds tot pedagogisch verontrustende, berustende dan wel, in het geval van Mieke de Waal, optimistische geluiden of in cultuurpessimistische beschouwingen. Het wordt tijd om het onderzoek naar cultuurparticipatie te verbreden naar onderzoek naar de verschillende cultuuruitingen waarin jongeren plezier vinden. Meerdere auteurs die werkzaam zijn op het gebied van de cultuur- of kunstsociologie lijken dat te onderkennen.¹⁷ Een dergelijke accentverschuiving vermijdt een bevooroordeelde vraagstelling en eefft de weg naar andersoortig onderzoek. Een buitenlands voorbeeld is een onderzoeksproject van Paul Willis, oud- medewerker van het CCCS en in Nederland vooral bekend geworden om zijn jeugdonderzoek *Learning to labour* (1977).¹⁸

Cultuurpedagogie(k) of de opvoeding tot deelname aan de cultuur

Vele jongeren leven kunstloos, maar zijn niet cultuurloos. De geschiedenis leert dat het

spreken over jeugdigen in termen van ‘dat zij iets missen en dat zij dat eigenlijk zouden moeten hebben’, het ene beschavingsoffensief na het andere heeft ingezet. In *Populaire cultuur en verfijnde cultuur* beschrijft Knulst een aantal van die pogingen tot herintegratie van cultuursystemen. In het tijdperk van de verzuiling hebben politieke en kerkelijke gezagsdragers getracht de populaire culturen van zowel ouderen als jongeren te controleren vanuit traditionele en geaccepteerde kwaliteitsmaatstaven en fatsoensnormen. Deze cultuurzorg heeft gepoogd zich vast te leggen op kwaliteitsstandaarden alsof deze eeuwig geldig zijn.¹⁹

De overheid heeft zich onder invloed van deze behoudende cultuurpolitiek opgeworpen als beschermster van de cultuur met een grote C. In de nota *Meer doen met cultuur* komt dat nog steeds naar voren: het gaat om kunstbeleid en niet om cultuur-, media- of vrijetijdsbeleid van jongeren. Cultuur heeft alles te maken met expressie en ontstaat spontaan. Deze expressieve functie van de cultuur is een belangrijk aangrijppingspunt voor cultuurpedagogisch handelen. Jongeren besteden meer aandacht aan populaire culturen dan aan kunst: het is deze sociaal-culturele context die het uitgangspunt moet vormen voor opvoeden tot deelname aan de cultuur. Onderzoek naar de uiteenlopende betekenissen van dit, wat genoemd wordt, ‘socio-esthetische veld van jongeren’, betekent dat men de artefacten en de symbolen van de leefwereld van jongeren in het brede kader van de cultuur onderzoekt.²⁰

Deze onderzoekslijn, die vooral gepropageerd wordt door het al eerder genoemde Centre of Contemporary Cultural Studies, onderzoekt de geschiedenissen van jongeren in hun pogingen om greep te krijgen op hun eigen bestaan. Deze nadruk op de eigen expressie en de daaraan

verbonden uiteenlopende smaakcriteria, die vaak op een opvallende wijze in oppositie staan met de elite of gevestigde cultuur, vergen een andere benadering dan wordt voorgestaan in *Meer doen met cultuur*. Opvoeden tot deelneming aan de cultuur, dus ook de populaire culturen, betekent een herinterpretatie van de structuur van het plezier, één van de uitgangspunten van het studieprogramma van de CCCS. In een paper, *Art or culture?*, dat voorafging aan een onderzoek naar kunst- en cultuurvoorzieningen voor jongeren van zestien tot vijftientig jaar in Engeland, stelt de cultuuronderzoeker Paul Willis dat hij met zijn project: '... hopes to generate materials and cases of creative activity amongst young people referenced not to *art*, but to common expressions - symbols, textdecorations, communicative activity of all kinds. The conditions of existence of such expressions are not taken as institutional, but as the conditions of everyday life - its economic and social constraints and possibilities in relation to the symbolic and expressive resources commonly at hand'.²¹

Willis stelt dat zijn onderzoek daar begint waar de gevestigde kunst af moet haken, omdat zij de aansluiting niet kan of wenst te vinden met actuele en culturele betekenissen die jongeren dagelijks produceren: 'the enquiry sets out to recognize creativity wherever it is and whatever its forms'. Dit pleidooi voor onderzoek naar uiteenlopende culturele vormen, uitdrukkingwijzen en communicatieve activiteiten van jongeren, wil zich niet beperken tot de (historische) omstandigheden waaronder deze tot stand komen. Het schenkt ook aandacht aan het actieve gebruik van door Willis genoemd: 'The moment of symbolic production' (p. 10).

Hierboven gebruikten wij de term jeugd als 'socio-esthetisch' veld. Willis spreekt over *grounded aesthetic*. Hij wil de gevestigde esthetica aardser maken in de zin van 'not

enclosed in a single artefact, but one articulated as the creative quality in a process wherever meanings are carried' (p. 11-12; curs. dvz).²²

Cultuuroverdracht, cultuurdeelname en cultuurovername zijn en blijven *hot issues* in de opvoeding tot deelneming aan de cultuur. Kunst kan daarbij nog steeds worden beschouwd als één van de belangrijke vormen waarin de cultuur zich manifesteert. Maar kunst moet dan figureren in de relatie cultuur, kunst en opvoeding. Dit betekent voor de cultuurpedagogie(k) een specificatie van de verschillende noties van betekenisgeving: wie spreekt welke taal tegen wie, waarom en wanneer? De opvoedkundige moet in staat zijn de gebruikte symbolen van jongeren te onderscheiden en deze in een zinvol verband te brengen. Daarbij moet bedacht worden dat er veel en sterk uiteenlopende symboolsystemen zijn die door mensen in de cultuur worden toegepast. Abbing stelt daarbij terecht dat de vele verschillende culturele voorkeuren zich nu eenmaal niet op een enkele dimensie laten ordenen.²³

Zijn idee over taalontwikkeling en taalkennis van de algemene cultuur en cultuurspecialismen, grafisch vorm gegeven in het beeld van een bol met uitsteeksels - in het centrum van de bol denken we de kunsttalen die iedereen kent, in de uiterste punten de zeer gespecialiseerde kunsttalen die slechts voor een handjevol specialisten toegankelijk zijn - verdient de voorkeur boven het gebruikelijke beeld van de kunst-piramide.

Opvoeden tot deelneming aan de cultuur betekent in dit geval jongeren inleiden in en begeleiden bij de toeëigening van de uiteenlopende culturele betekenissen. Een taak waarover het laatste woord nog niet gesproken is.

Noten

1. Vgl. D. van Zuilen, 'Populaire cultuur en cultuuronderzoek'. In: *Alle daags leven: vrije tijd en cultuur*; E. Meijer (red.). Tilburg, 1985. Vgl. ook wat Van Berkel recentelijk hierover opmerkt in *Haagse Post*, 14-10-1989.
2. C. Wright Mills. *Power, politics and people*. Londen, 1963, pp. 568 e.v.
3. R. Johnson. *What is cultural studies anyway?* Birmingham, 1983, pp. 10 e.v.
4. J.A.A. van Doorn. 'Interventiewetenschap: de wording van een ambitieus programma'. In: *Beleid en maatschappij*, 1987, no. 1/2, p. 9. Recentelijk herdrukt en uitgebreid in zijn nieuwe bundel *Rede en macht*. 's-Gravenhage.
5. *De bedrijvige school: een visie op het onderwijs van de toekomst*. Amsterdam: ABOP, 1989, p. 25. Zie ook: *Basisvorming in het onderwijs*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 1986.
6. In een recent verschenen Belgische bundel over *Cultuur op school*. Leuven/Amersfoort, 1989, bekijkt Van Achter de relatie tussen onderwijs en cultuur vanuit een fundamenteel pedagogisch standpunt. Hij stelt terecht dat de basisvorming in ons land vooral vanuit het standpunt van de 'maatschappij' wordt benaderd, met als consequentie dat de klemtoon ligt op 'sociologisch utilitaire' van deze basisvorming. Het gaat om maatschappelijke basisvorming, niet om culturele basisvorming. Vgl. p. 29 e.v.
7. *Meer doen met cultuur*. Rijswijk: Ministerie van WVC, 1987, p. 7.
8. Idem, p. 4.
9. T. Bevers. 'Kunstsociologie in Nederland 1980-1990'. In: *Boekmancahier*, jrg. 1, 1989, no. 1, p. 7.
10. P. Sikkema. *Jeugd nu*. 's-Gravenhage, 1988, p. 7.
11. *Jongerenonderzoek FHV/BBDO*. Amstelveen: Marketing Communication Services, 1988, p. 1 en 2.
12. Bevers, a.w., 1989, p. 11.
13. Ibidem.
14. M. de Waal. *Daar ga je toch niet heen?* Amsterdam, 1989.
15. Idem, p. 69.
16. Bevers, a.w. 1989, p. 10.
17. V. Bina. 'Populaire cultuur: een optimistische visie'. In: *De vormgeving van ons dagelijks leven*. Utrecht, 1984, pp. 300 e.v.
18. Zie: H. Abbing. *Een economie van de kunsten*. Groningen, 1989; W. Knulst. 'Populaire cultuur en verfijnde cultuur'. In: *De vormgeving van ons dagelijks leven*. Utrecht, 1984; D. Hebdige. *Subculture: the meaning of style*. London, 1979; P. Willis. 'Art or culture?' In: *Gulbenkian enquiry: arts and cultural provisions for young people beyond the formal education system*. Wolverhampton, 1987.
19. P. Willis. *Learning to labour*. West Mead, 1977.
20. Vgl. Knulst, a.w. 1984, p. 336 e.v.

21. G. Murdock and G. Phelps. *Jeugd en massamedia*. Leiden, 1976; Willis, a.w. 1987.
22. Willis, a.w. 1987, p. 5.
23. In zijn onderzoek komen de volgende dimensies aan bod: de receptie-esthetische kant, de productie-esthetische kant, de dramatisch-esthetische kant, de lichaams-esthetiek, de festiviteits-esthetica en de therapeutische esthetica, waarop ik in een volgend artikel over zijn onderzoek nader hoop terug te komen.
24. Abbing, a.w. 1989, p. 58.

Geraadpleegde literatuur

- Abbing, H. (1986) *Een economie van de kunsten*. Groningen. ABOP (1989) *De bedrijvige school*. Amsterdam.
- Bergh, H. van de (1986) *Kultuur en kwaliteit*. Alphen.
- Berkel, K. van (1986) *Renaissance der cultuurwetenschap*. Leiden.
- Beyers, A.M. (et al.) (1988) *In ons diaconale land: opstellen over cultuurspreiding*. Amsterdam: Boekmanstichting.
- Beyers, T. (1989) 'Kunstsociologie in Nederland 1980-1990'. In: *Boekmancahier*, jrg.1, no. 1, pp. 5-18.
- Bina, V. (1984) 'Populaire cultuur: een optimistische visie'. In: *De vormgeving van ons dagelijks leven*. Utrecht.
- Blokker, J. (1986) *Kwaliteit staat er boven*. Amsterdam.
- Buiks, P.E.J. en R.C. Kwant. (1989) *Cultuursociologie*. Alphen.
- Bijlmer, L. (1988) 'Esthetische opvoeding in relatie tot kunst en smaak'. In: *Nederlands tijdschrift voor opvoeding, vorming en onderwijs*.
- Cieraad, I. (1988) *De elitaire verbeelding van volk en massa*. Muiderberg.
- Doorn, J.A.A. van (1989) *Macht en rede*. 's-Gravenhage.
- Ganzeboom, H.B.G. (1982) 'Cultuurdeelname als verwerking van informatie of verwerving van status'. In: *Mens en Maatschappij*, no. 4.
- Gastelaars, M. (1985) *Noties van cultuur*. 's-Gravenhage.
- Hebdige, D. (1979) *Subculture: the meaning of style*. Londen.
- Jager, H. de (1970) 'Geen mens is kultuurloos'. In: *Intermediair*, februari.
- Johnson, R. (1983) *What is cultural studies anyway?* Birmingham: CCCS. (Stencilled Occasional paper; no. 64)
- Knulst, W. (1984) 'Populaire cultuur en verfijnde cultuur'. In: *De vormgeving van ons dagelijks leven*. Utrecht.
- Marketing Communication Service (1988) *Jongerenonderzoek*. Amstelveen: Marketing Communication Service.
- Ministerie van WVC (1987a) *Meer doen met cultuur*. Rijswijk: Ministerie van WVC.
- Ministerie van WVC (1987b) *Meerjarenplan jeugdbeleid*. Rijswijk: Ministerie van WVC.
- Murdock, G. en G. Phelps (1976) *Jeugd en massamedia*. Leiden.
- Poté, K. (et al.) (1989) *Cultuur op school*. Amersfoort/Leuven.

Dick van Zuilen

was in 1989 verbonden aan de vakgroep Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam en deed onderzoek op het gebied van jeugdcultuur en populaire cultuur

- Punter, D. (1986) *Introduction to contemporary cultural studies*. Londen.
- Sikkema, P. (1988) *Jeugd nu*. 's-Gravenhage.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1984a) *Jongeren in de jaren tachtig*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1984b) *Samenhang bij kunstzinnige vorming*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1984c) *Samenhang in de overheidszorg voor informatie en cultuur*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1988a) *Leefstijlen in Nederland*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1988b) *Van woord naar beeld*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1989) *Van vaudeville tot video*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Swaan, A. de (1985) *Kwaliteit is klasse*. Amsterdam.
- Waal, M. de (1989) *Daar ga je toch niet heen?* Amsterdam: Boekmanstichting/ Raad voor het Jeugdbeleid.
- Willis, P. (1987) 'Art or culture'. In: *Gulbenkian enquiry: arts and cultural provisions for young people (16-25) beyond the formal education system*. Wolverhampton.
- Wright Mills, C. (1963) *Power, politics and people*. London.
- Zuilen, D. van (1985) 'Populaire cultuur en cultuuronderzoek'. In: *Alledaags leven: vrije tijd en cultuur*. Tilburg.
- Zuilen, D. van (1987) 'Jeugd en populaire culturen'. In: *Vrijetijd en samenleving*, jrg. 5, no. 1.

Bibliografische gegevens:

Zuilen, D. van (1989) 'Cultuurdeelname van jongeren in Nederland: een cultuurpedagogisch perspectief'. In: *Boekmancahier*, jrg. 1, nr. 2, 94-104.